

c. 28. n. 17; Lessium De summo bono l. II. c. 9. n. 66;
c. 10. n. 69.

THEISIS XVIII.

*De ratione, qua Deus licet clare visus
sit tamen beatis incomprehensibilis.*

« Quamvis beati Deum in ipsa eius essentia intuitive videant; est tamen Deus omni creato intellectui incomprehensibilis. Ratio vero propria incomprehensibilitatis est, quod Deus sicut perfectione, ita obiectiva cognoscibilitate est infinitus, atque ideo ab intellectu creato non potest cognosci intensive, quantum est cognoscibilis; unde consequitur, per intuitivam visionem divinae essentiae in se ipsa ab intellectu creato extensive non videri omnia, quorum ipsamet essentia divina est exemplar, seu quae in divina essentia sunt eminenter. »

I. Sicut *comprehensio* in rebus corporeis dupliciter dicitur tum de rei apprehensione tum de plena unius in altero inclusione; ita ad horum analogiam in spiritualibus et intellectualibus usu etiam ecclesiastico significatio eiusdem vocabuli duplex est, nominatim quando de *comprehensione Dei* agitur. Sumitur enim aliquando pro assecutione finis metaphora derivata a cursoribus in stadio: « sic currite, ut comprehendatis » 1. Cor. IX. 24; Phil. III. 12. 13. Unde omnes qui ad ultimum finem pervenerunt, dicuntur *beati comprehensores*. « Hoc modo *comprehensio* est una de tribus dotibus animae (beatae), quae respondet spei, sicut visio fidei, et fruitio charitati... Haec tria habent beati in Deo, quia et vident ipsum, et videndo tenent sibi praesentem in potestate habentes semper eum videre, et tenentes fruuntur sicut ultimo fine desiderium implente » S. Th. 1. q. 12. a. 7. ad 1. Ex hoc ipso patet, *comprehensionem* intelligi longe alio et strictiori sensu, quando Deus a nullo intellectu creato etiam in suprema elevatione supernaturali constituto *comprehendi* posse et simpliciter *incomprehensibilis* esse praedicatur.

1º In Concilio Lateranensi IV. professio haec est: « firmiter credimus et simpliciter profitemur, quod unus solus est verus Deus, aeternus, immensus et incommutabilis, *incomprehensibilis*, omnipotens, et ineffabilis » cap. *Firmiter*.

Sicut hic aeternitas, immensis etc. intelliguntur *attributa absoluta*, non vero solum secundum quid; ita etiam quae ad intellectum referuntur, incomprehensibilitas et ineffabilitas, valent prae quovis intellectu qui ab intellectu divino infinito sit distinctus (1), non autem prae aliquo solum intellectu, vel prae viribus solum naturalibus. Hoc enim modo secundum quid etiam de angelo posset praedicari *incomprehensibilitas*; nec esset attributum proprio divinum exprimens Dei infinitatem, prout in illa declaratione Concilii intenditur. Adeoque censendum est omnino contrarium ei, quod dixit Vasquez (disp. 42. c. 3. n. 10.). Ait: « cum (a Concilio Deus) dicatur *ineffabilis*, et tamen lumine gloriae beati sicut clare vident, sic etiam lingua mentis ipsum effari et exprimere possint, sicuti est, nec ipsis dicatur mente ineffabilis; sic etiam nec ipsis dicetur *incomprehensibilis*. » Atqui sicut Deus beatis in lumine gloriae est aliquo vero sensu *incomprehensibilis*, quod sane Vasquez ipse non negat; ita eodem prorsus sensu est ipsis *ineffabilis*. Haec enim duo, incomprehensibilitas et ineffabilitas, aequaliter se habent, seu potius quod est aliquo sensu incomprehensibile, eodem sensu est *a fortiori* ineffabile. Eo igitur sensu, quo dicit Vasquez beatos mente effari Deum sicut

(1) Vasquez disp. 83. c. 3. opponit: « sicut (Deus) incomprehensibilis non dicitur a se ipso, sed a creatura; sic etiam non negatur (in decreto Concilii) comprehendendi posse a creatura, si ipse se velit revelare. » Sed optime respondet Suarez (de Deo l. II. c. 5. n. 2.): « cum dicitur Deus incomprehensibilis, illa negatio solum excludit comprehensionem illam; quae possit in Deo arguere imperfectionem (h. e. negationem infinitatis); at quod Deus se ipsum comprehendat, non est imperfectio in ipso, imo esset magna imperfectio se ipsum non comprehendere. Aliter etiam potest hoc ostendi seu declarari, quia comprehensio proprie non est eiusdem ad se ipsum, ubi cognoscens est suam cognitionem per essentiam; solum ergo per comparationem nostri intellectus imperfecte concipientis Deum, dicitur Deus comprehendere se, meliusque diceretur esse suum perfectum intelligere per essentiam. Quando ergo Deus dicitur incomprehensibilis, negatio illa intelligitur in ordine ad comprehensionem, quae possit cum illo habere realem comparationem et habitudinem, atque adeo distinctionem in re ipsa. Sic ergo dicitur Deus incomprehensibilis ab alio, qui Deus non sit; et hoc significat Scriptura, quoties de incomprehensibilitate Dei loquitur. »

est, utique eum etiam comprehendunt; sed haec comprehensio non est aliud quam visio intuitiva Dei, sicuti est. Illo autem sensu strictiori quo Deus absolute incomprehensibilis praedicatur, omnino sicut sibi soli comprehensibilis; ita sibi soli effabilis est. Hoc enim plenum *effari* divinum relative spectatum in Patre est expressio seu generatio Verbi consubstantialis, spectatum absolute est ipsamet divina comprehensio (cf. supra p. 167, 168.). Vide etiam Conc. Vatican. Constit. *Dei Filius* cap. 1.

2º In Scriptura incomprehensibilitas Dei exprimitur primum implicite, ubicumque infinita Dei perfectio declaratur. Explicite deinde praedicatur Deus incomprehensibilis; cum perfectionibus enim soli Deo propriis coniungunt Scripturae *inaccessibilem cognoscibilitatem seu lucem Dei*: « solus potens.... qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat *inaccessibilem* » (1) Tim. VI. 16. Pariter *ex altitudine seu profunditate perfectionis* infertur incomprehensibilitas consiliorum eius: « o altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei (2); quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius! » Rom. XI. 33. Eodem sensu dicitur fortissimus, magnus et potens, Dominus exercituum « magnus consilio, et *incomprehensibilis cogitatu* » Ierem. XXXII. 18. 19. (3). Est nimurum haec altitudo divitiarum ($\beta\alpha\theta\circ\varsigma\pi\lambda\omega\tau\circ\upsilon$), quam solus Spiritus Dei scrutatur: « Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei » ($\tau\alpha\beta\alpha\theta\eta\tau\circ\upsilon\theta\circ\epsilon\circ\upsilon$) 1. Cor. II. 10. (Vide de hoc loco Tract. de Trin. th. XVII.).

In libro Iob Sophar Naamathites ex infinitate declarat incomprehensibilitatem Dei. « Forsitan vestigia Dei com-

(1) In *textu graeco* sine particula coniunctionis expressius est ὁ μο-
νος ἔχων ἀθανατιαν, ως ὅτικῶν ἀπροσίτων.

(2) In greaco sunt tria membra, ita ut post vocem *divitiarum* comma ponendum esset: ὡς βαθος πλουτου και σοφιας και γνωσεως θεου! ὡς ἀνεξηρευνητα τα χριματα αυτου, και ἀνεξιγιαστοι αι οδοι αυτου. Vide Chrysostom. de Incomprehensib. hom. I. n. 5.

(3) In hebraico est **גדל העצמה ורב העליליה** « magnus consilio et operatione »; ita et LXX: κυριος μεγαλης βουλης και δυνατος τοις ἔργοις. Vide Hieronymum in h. 1.

prehendes, et usque ad perfectum omnipotentem reperies (1)? *excelsior coelo est... profundior inferno.... longior terra...* *et latior mari* » Iob XI. 7-9. Priora duo incisa ex hebraico ad litteram verti possunt: « an profundum Dei reperies? an ad finem (ad extremum perfectionis) Dei pertinges? » Utroque in inciso *profundum Dei et finis* (seu *consummatum*) in *perfectione Dei* est infinita perfectio Dei, quam nullus intellectus creatus, nulla perscrutatio secundum totam cognoscibilitatem eius penetrare potest. Opponitur haec descriptio incomprehensibilitatis comprehensioni, ut eam Augustinus definivit: « comprehenditur, cuius *fines circumspici* possunt; » « si quidquid scientia scientis *comprehensione finitur*, profecto et omnis infinitas quodam ineffabili modo Deo *finita* est » Aug. ep. 147. n. 21; Civ. Dei XII. 18. cf. S. Th. 1.q. 14. a. 3. In incisis sequentibus penes Iob declaratur infinitum perfectionis per modum immensitatis (cf. s. Gregor. Moral. 1. X. c. 9. n. 14.).

Hunc sensum, quod ad finem perveniri non potest infinitae perfectionis, pulcherrime expressit Ecclesiasticus. « Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit enim adhuc, et admirabilis magnificentia eius; benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis: maior est enim omni laude (2).... ne laboretis, non enim comprehendetis (3); quis videbit eum et enarrabit? et quis magnificabit eum, sicut est ab initio? » Ecclesi. XLIII. 30. 31. Illud « quis videbit eum et enarrabit? » secundum propriam

⁽¹⁾ חקר אלה בטצא אם עד-תכלית שדי המצא

Nomen חֶקְרָה significat tum perserutationem tum profundum perserutandum, et ita respondet ei, quod est apud Paulum τὸ βαθός, τὰ βαθητοὺς θεού. In altero inciso תַּכְלִיתָה significat consummationem, ultimam perfectionem, tum etiam extremam profunditatem; LXX. verterunt τὰ ἐξατα cf. Iob. XXVIII. 3. Respondent sibi invicem תַּכְלִיה in secundo, et חֶקְרָה in primo inciso, quae vox Ps. 144. 3. in Vulgata redditur *finis*: « magnitudinis eius non est *finis*. »

(2) Ὑπερέξει γαρ ἐτι

(3) Οὐ γαρ μη ἐπικησθε non pertingetis; eodem verbo verterunt LXX. illud Iob. XI. 7: forsitan..... ad perfectum omnipotentem reperies? ή εἰς τα ἔσχατα ἐψίχου;

significationem verbi graeci ἔσθιηγεῖσθαι (1) explicandum est: quis plene effabitur, et enarrando velut exhaustus? Est enim Deus modo ineffabilis omni creaturae, quia incomprehensibilis. « Deum nemo vidit umquam; unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit » Io. I. 18; verumtamen neque ab unigenito Filio nobis plene enarratus est; et revera Ioannes non dixit ἔσθιηγησατο, sed ἔξηγησατο. Argumentum pro incomprehensibilitate ex duobus incisis Ecclesiastici petitum: « non comprehendetis — quis videbit eum et enarrabit? » frustra elevare conatur Vasquez (disp. 52. c. 2. n. 7.) per illud, quod sequitur: « quis magnificabit eum, sicut est? » Licet enim beati videant Deum, sicut est; non tamen possunt magnificare, quantum dignus est; sed ipse solus se amat et glorificat in se ipso secundum totam dignitatem, sicut solus se videt secundum totam cognoscibilitatem (2).

Sicut penes Iob dicitur, non posse perveniri *ad finem* in cognitione Dei, eodem plane modo in Psalm. CXLIV. (heb. 145) 3. praedicatur: « magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis, » ubi iuxta textum hebraicum intelligitur: non est finis in penetratione cognitionis Dei (3), quae sane est ipsa definitio incomprehensibilitatis. Pariter sicut Ecclesiasticus ait, Deum non

(1) Τις ἔωραχεν αὐτὸν καὶ ἔσθιηγησεται; huic verbo alterum ἔξαρθμεῖν respondet Ecclesi. I. 9. quod significat, numerando totum exhaustire; unde Vulgatus interpres illius vim exprimere studuit duobus verbis « *dinumeravit et mensus est* ». De hoc alibi dicemus.

(2) In hunc sensum ait Cyrillus Hierosolymitanus Catech. VI. n. 6., angelos « non videre, sicut est Deus » οὐ καθὼς ἔστιν οὐδος, si eorum visio comparetur cum visione, qua videt Pater, Filius et Spiritus Sanctus. « Vident angeli, quantum capaces sunt, et archangeli, quoad possunt, throni et dominationes excellentius quam illi primi, *inferius tamen rei dignitate*, ἐλάττον δὲ τῆς ἀξίας. Unus enim Spiritus Sanctus simul cum Filiō videre potest, *sicut oportet* καὶ χρη (pro dignitate scilicet seu tota cognoscibilitate). Aliud igitur sibi vult *videre Deum, sicuti est* 1.Io.III.2. et aliud videre *ita perfecte, sicut Deus est*, h.e. pro rei dignitate, et sicut oportet, ut visio adaequet obiectum visionis; quae est proprie *comprehensio*.

(3) לְנַדְלָתוֹ אֵין חִקָּר

posse ad plenum enarrari; ita Ps. CXLVI. (heb. 147) 5. dicitur: magnus Dominus noster, et magna virtus eius, et sapientiae eius non est numerus (1).

In Scripturis igitur non modo indeterminate incomprehensibilitas Dei praedicatur; sed hoc attributum satis clare describitur, ut formalem eius rationem inde deducere possimus. *Comprehensio Dei* nimur ex definitione biblica est *visio intellectualis usque ad profundum, usque ad summationem, usque ad numerum innumerabilem et ineffabilem, usque ad finem infiniti*. Quae tandem omnia significant intellectionem infiniti secundum totam *infinitam eius intelligibilitatem*. Quia vero talis intellectio ipsamet infinita est; ideo Deus sibi soli comprehensibilis et comprehensus, omni autem intellectui finito *incomprehensibilis* est et in Scripturis praedicatur. « Quapropter si quidquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur, profecto et omnis infinitas quodam ineffabili modo Deo (et Deo soli) finita est, quia scientiae ipsius (solius) comprehensibilis non est » Augustin. Civ. Dei XII. 18.

II. Nunc haud difficulter explicabitur quaestio a theologis non parum perturbata et sine fructu tricis implicata, quomodo comprehensio stricto sensu dicta, quo Deus simpliciter et prae supra etiam elevatione intellectus finiti manet incomprehensibilis, differat a visione intuitiva Dei superius descripta. Beati namque, ut demonstratum est, visione intuitiva cognoscunt ipsum esse *infinitum*, divinam inquam essentiam *sicuti in se est*, cum omnibus rationibus formalibus tam absolutis quam relativis, h. e. cum omnibus perfectionibus et cum personis divinis, quae sunt realiter ipsamet essentia divina; unde existimari possent beati Deum ita videre, ut nihil eius lateat videntes, ac subinde haec cognitio adaequate respondeat cognoscibilitati obiecti, sitque stricto sensu comprehensio. Neque enim ad comprehensionem requiritur *modus* ipse cognoscendi omnium perfectissimus, quo modo solus Deus cognoscit; secus omne

גָּדוֹל אֲדֹנֵינוּ וּרְבָּכֶחָ לְהַבִּינָתוֹ אֵין מְסֻפֵּר : (1)

cognoscibile dici deberet *incomprehensibile* intellectui finito, et a solo infinito intellectu *comprehensum*.

Conciliationem huius duplicis membra, quod beati essentiam Dei vident secundum omnes perfectiones, sicuti est; et quod nihilominus ipsa Dei essentia eis manet incomprehensibilis, aliqui etiam gravissimi theologi desperasse videntur. Ideo alii primum membrum negarunt, Victoria, Toletus, Thomassinus, quos superiori thesi confutavimus; alii membrum secundum, incomprehensibilitatem nempe, ita diluerunt, ut explicatio fere aequipollere videatur negationi, inter quos est Gabriel Vasquez et aliquatenus Petavius.

Vasquez haec duo statuit. a) « Ex vi visionis Dei nihil creatum videtur... Essentia enim Dei non est medium, quo aliqua creatura cognoscatur nedum clare videatur.... ergo nulla creatura in Deo ex vi visionis ipsius videtur; sed peculiari revelatione aliquae creaturae possibles aut futurae a beatis cognoscuntur, non eadem cognitione simul cum divina essentia, sed diversa » (1) disp. 50. c. 4-6. Porro b) quod Deus a beatis non comprehendatur, explicandum esse ait unice ex eo, quod beati non vident in Deo omnia possibilia et omnia futura. « Quamvis beatus videat in Deo quidquid in eo est formaliter, non tamen videt omnia, quae ipsum consequi et ab eo pendere possunt; nec enim possibilia omnia neque futura, quae ex consilio Dei pendent, cognoscit beatus; quocirca recte dicitur, ipsum Deum a beato non comprehendi » disp. 53. c. 4.

Atqui si essentia Dei in se ipsa non est medium ad cognoscenda possibilia; et si essentia per intuitivam visionem, possibilia vero per aliam diversam cognitionem ex revelatione peculiari eis facta a beatis cognoscuntur; cognitione haec possibilium non reddit perfectiorem ipsam visionem essentiae, nec quidquam omnino ad eam pertinet. Unde si intuitivae visioni essentiae nihil aliud deest ad hoc, ut sit comprehensio, nisi quod beati non cognoscunt

(1) In hac doctrina Vasquez sequitur peculiarem opinionem Nominalium.

omnia possibilia per illam alteram cognitionem, nihil pertinentem ad visionem Dei, ut in se est; profecto visioni intuitivae Dei omnino nihil deest ad rationem verae comprehensionis. Nec quidquam iuvat Vasquezii explicationem, quod ipse sibi manifesto contradicens subinde addit: « ut aliquid comprehendatur ab intellectu, non solum debet cognosci quidquid in ipso est, sed etiam quidquid ab eo fieri potest aut ab eo derivari, ex vi eiusdem visionis, qua illud videtur » l. c. n. 17. Hoc sane est verissimum in nostra sententia, qui dicimus, essentiam divinam esse in se ita cognoscibilem, ut ipsa visione illius primae veritatis eodem actu cognoscatur omne verum, atque hanc cognitionem essentiae, quantum ipsa est cognoscibilis, esse *comprehensionem* proprio sensu; sed in principiis Vasquezii illud additum repugnat. Ipse enim primo docet, essentiam divinam non esse ita cognoscibilem, ut vi illius visionis cognosci possint omnia possibilia in ea tamquam in obiecto primario; secundo diserte reiicit doctrinam, qua dicitur ad comprehensionem Dei requiri, ut cognoscatur Deus, quantum intensive cognoscibilis est; sed affirmat, ad comprehensionem sufficere, ut extensive nihil sit in ipso obiecto, quod non cognoscatur, sicuti est. « Ut infinitum comprehendatur, inquit, non est necessaria cognitio infinite perfecta secundum esse vel secundum intensionem; sed requiritur, ut res ipsa omni modo quo potest cognosci, apparet, hoc est, ut in ipsa quidquid est et sicuti est, videatur; hic autem modus est ex parte rei cognitae, non ex parte cognitionis; atque hoc pacto beatus videt substantiam Dei omni modo quo videri potest, hoc est, totum quod est in ipso, et prout in ipso est » disp. 53. c. 2. n. 8. Ex his igitur principiis visio Dei beatifica non esset quidem cognitio infinita omnis veri; sed nullo modo intelligitur, quomodo intuitiva visio essentiae Dei, non sit vero sensu comprehensionis essentiae. Nam, ut modo audivimus, ad comprehensionem infiniti sufficit, « ut in ipso quidquid est et sicut est, videatur; » et ex altera parte « hoc pacto beatus videt substantiam Dei omni modo quo videri potest, hoc est, totum quod est in ipso, et prout in ipso est. » Ergo